

**«ΕΠΙΣΤΗΜΗ - ΘΕΟΛΟΓΙΑ:
Από τὸ ἀκατανόητο τοῦ κτιστοῦ
στὸ μεθεκτὸ τοῦ ἀκτίστου»**

Μητροπολίτου Μεσογαίας & Λαυρεωτικῆς Νικολάου¹

Αἰσθάνομαι εἰλικρινῆ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴ μοναδικότητα τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς τῆς παρουσίας στιγμῆς. Ἐπιτρέψτε μου στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ὁμιλίας δημόσια νὰ ὁμολογήσω ὅτι τίποτε δὲν ἔχει μεγαλύτερη τιμὴ καὶ ἀξία ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τιμὴ ποὺ προσφέρει ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Θεολογία. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴν, ἡ παροῦσα εὐκαιρία ἀποτελεῖ βαρύτερο δῶρο γιὰ μένα, τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζω καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ.

Σὲ μιὰ χρονικὴ συγκυρία παγκόσμιου ἐκφυλισμοῦ τῶν πολιτικῶν ιδεολογιῶν, γενικευμένης κατάρρευσης τοῦ χρηματοοικονομικοῦ μας εἰδώλου, ἀπροσδόκητου κλονισμοῦ τῆς τεχνολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μας ἔπαρσης στὴ Γενεὴ, ἀνεπίστροφης καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ μας περιβάλλοντος σὲ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς καὶ ἀλόγιστης ἐκδαπάνησης τοῦ φυσικοῦ μας πλούτου· σὲ μιὰ περίοδο ποὺ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἐπιστρατεύονται γιὰ νὰ καταργήσουν τὰ αἰώνια «δικαιώματα» τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀμφισβητήσουν τὶς παγκόσμιες ἠθικές, κοινωνικὲς καὶ λογικὲς σταθερές, σὲ μιὰ ἐποχὴ πλήρους ἀνατροπῆς τοῦ διαχρονικοῦ συστήματος τῶν ἀξιῶν, νοσηρῆς προβολῆς τῶν ἀνθρώπινων ἐπιτευγμάτων καὶ ταυτόχρονης περιπλοκῆς τῶν διαπολιτισμικῶν ἐπικοινωνιακῶν μηχανισμῶν, σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ ἡ ἔννοια τῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ ἄγνωστη ἐμπειρία καὶ ὁ περὶ Θεοῦ λόγος στερεῖται θεολογίας, τὸ Τμῆμα Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς ἱστορικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μοῦ κάνει τὴν τιμὴ νὰ μὲ ἀναγορεύσει διδάκτορά του.

Μέσα σὲ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐπὶ πλέον διασπᾶ ἱστορικοὺς δεσμούς, ὅπως τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος μὲ τὴ ζῶσα χριστιανικὴ πνοή, ἢ αἰώνιες σχέσεις, ὅπως τῆς φυσικῆς γνώσης μὲ τὴν πνευματικὴ ἐμπειρία, δυσκολεύομαι πολὺ νὰ ἀξιολογήσω τὴν παροῦσα στιγμὴ καὶ νὰ προσδιορίσω μὲ ἀκρίβεια τὶς συντεταγμένες της. Βλέποντας ὅμως στὴν αἴθουσα αὐτὴν τῶν Τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν νὰ συνυπάρχουν τὰ λάβαρα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, θεολόγοι ἐπιστήμονες καὶ ἐπιστήμονες πιστοί, σεβασμὸς στὴ θύραθεν καὶ στὴν κατὰ Θεὸν σοφία, καὶ διερωτώμενος γιὰ πόσο ἀκόμη καὶ γιὰτί ὄχι γιὰ πάντα, καταλήγω στὸ κλειδὶ τῆς σημερινῆς ἐκδηλώσεως.

¹ Ὁμιλία τῆς ἀναγορεύσεως σὲ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 3.11.2008.

Ἡ λέξη *κοινωνία* εἶναι μία μαγική λέξη, συγγενῆς μὲ τὴ λέξη *μέθεξις*. Σημαίνει περιχώρηση ἐν ἀγάπῃ, ὅταν ἀναφέρεται στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις. Σημαίνει ἀνακάλυψη νίθεσias, ἀποκάλυψη ἀληθείας καὶ «ὀθνεῖα ἀλλοίωση», ὅταν ἀναφέρεται στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό. Σημαίνει ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεύρεση, συνάντηση, συμπόρευση, ζωντανὸ διάλογο, ὅταν ἀναφέρεται σὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη σχέση. Σκέφθηκα, λοιπόν, σήμερα νὰ μιλήσω γιὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι κοινωνία δύο φαινομενικὰ ἀντικρουομένων ἢ τουλάχιστων ἀσύμβατων συστημάτων σκέψης: τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης καὶ τῆς συνακόλουθης ἐπιστημονικῆς λογικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς διαχρονικῆς Ὁρθόδοξης θεολογικῆς πνοῆς -ἅς μου ἐπιτραπεῖ ὁ ὅρος- ἀφ' ἑτέρου.

Τὸ ἀσύλληπτο τῆς ἀριθμητικῆς πραγματικότητος

Βασικὸ στοιχεῖο τοῦ κτιστοῦ κόσμου, ἀποτέλεσμα τῆς θείας σοφίας, εἶναι ἡ ἀρμονία, ἡ ὁποία πρὸς πολὺ διαπιστώνεται παρὰ κατανοεῖται, γίνεται περισσότερο ἀντιληπτὴ καὶ ἐλάχιστα καταληπτὴ. Συνδέεται κυρίως μὲ μιὰ ἀπολαυστικὴ αἴσθησις παρὰ μὲ μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἐρμηνεία. Ὁ κόσμος μας δὲν κυριαρχεῖται μόνον ἀπὸ ἓνα χρῶμα, ἀπὸ μιὰ συχνότητα, ἀπὸ ἓνα εἶδος, ἀπὸ φωτοαντιγραφικὴ ὁμοιότητα, ἀπὸ μονότονη συμμετρία. Γιὰ κάποιον λόγο, παρουσιάζει ἀνακουφιστικὰ ἀσυμμετρίας, ὁμορφες ἀνομοιότητες, ἰσορροπημένους ποικιλότητες, ἀρμονικὰ διαφορετικότητες. Αὐτὲς γεννοῦν τὴ μελωδία, συνθέτουν τὴν ἀρμονία, προβάλλουν τὴν αἰσθητικὴ, ὑπογραμμίζουν τὴ σημασία τῆς συμπληρωματικότητος, ἀναδεικνύουν τὰ πρόσωπα.

Ἡ ποικιλότητα ἀποτελεῖ ἰδίωμα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἡ δὲ αἰτία καὶ ἡ ἀριθμητικὴ τῆς ἔκφρασις ὑπερβαίνουν τὶς ἀνθρώπινες ἀντιληπτικὰς δυνάμεις καὶ συνθλίβουν τὰ ὅρια τοῦ νοῦ. Στὸ σύμπαν μιᾶμε γιὰ δισεκατομμύρια γαλαξιών μὲ μεγάλες μεταξύ τους ὁμοιότητες ἀλλὰ καμμία ταυτότητα· κανένας δὲν εἶναι ἴδιος μὲ κάποιον ἄλλον. Κάθε γαλαξίας ἔχει δισεκατομμύρια ἀστέρων, πού καὶ αὐτοὶ παρουσιάζουν μιὰ τεράστια ποικιλία ιδιοτήτων, χαρακτηριστικῶν, χημικῆς συστάσεως, πυρηνικοῦ περιεχομένου.

Στὸν κόσμον τῆς Μοριακῆς Χημείας, συναντοῦμε ἓνα πλῆθος ἀπὸ στοιχεῖα, καθὼς δὲ διεισδύουμε στὰ ἐνδότερα τοῦ ὑπατομικοῦ κόσμου καταλήγουμε σὲ ποικίλα στοιχειώδη σωματῖα, ὅπου τὸ καθένα ἔχει τὴν ἀποστολὴν τοῦ καὶ ἐπιτελεῖ τὸν μοναδικὸ σκοπὸν τοῦ. Ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὑλικά (ὅπως τὰ quarks καὶ τὰ λεπτόνια), ἄλλα εἶναι φορεῖς τῶν δυνάμεων καὶ ἄλλα πολὺ βαρύτερα, τὰ ὑπερσωματῖδια, φαίνεται πῶς συμπληρῶνουν τὴν ἀπαιτούμενη συμμετρία.

Ἄλλα καὶ στὸ φυτικὸ καὶ ζωικὸ βασίλειον ἀντικρούζει κανεὶς μιὰ ἀνάλογον κατάστασιν. Ἐνα πλῆθος εἰδῶν, τὸ καθένα μὲ τὰ ἰδιώματα καὶ τὴ γενε-

τική πολυπλοκότητα και διαφορετικότητά του, γεμίζουν και κοσμούν τόν κόσμο με τη συνεισφορά και την παρουσία τους.

Κάποιες δεκάδες χιλιάδες γονιδίων συνδυάζονται μεταξύ τους για να εκφράσουν μορφολογικά χαρακτηριστικά και να προσδιορίσουν τη δυναμική της υγείας του κάθε ανθρώπου. Οί αριθμοί που εκφράζουν τη γενετική και γονιδιωματική διαφορετικότητά μας είναι ασύλληπτοι.

Η δύναμη της ποικιλότητας φαίνεται και από την άνομοιομορφία των ανθρώπων. Ο άνθρωπος έχει 23 ζεύγη χρωμοσωμάτων, και κατά τη σύντηξη ωαρίου-σπερματοζωαρίου μπορούν να δημιουργηθούν 23^2 διαφορετικά μεταξύ τους ζεύγη. Αυτά συνδυαζόμενα ανά 23 δημιουργούν ένα ασύλληπτο γενετικό «άνακάτωμα» που δίνει 10^{40} ανεξάρτητες δυνατότητες, πράγμα που σημαίνει ότι δύο γονείς θα μπορούσαν να δώσουν έναν τέτοιο αριθμό διαφορετικών μεταξύ τους απογόνων². Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν δύο απόλυτα παρόμοια ανθρώπινα όντα και ότι ποτέ δεν θα υπάρξουν³.

Όλα αυτά τα παρατηρούμε ή και υπολογίζουμε, χωρίς όμως να κατανοούμε τις διαστάσεις και τις αποστάσεις τους, χωρίς να χωρούμε τις ηλικίες τους, την ιστορία τους, χωρίς να αντιλαμβανόμαστε τα μεγέθη τους και τα αίτιά τους. Αριθμοί πάνω από 10^{10} , δηλαδή μεγαλύτεροι από δέκα δισεκατομμύρια, δεν χωρούν στην ανθρώπινη αντίληψη. Αρκεί κανείς να πει ότι για να καταμετρηθούν τα 6,5 δισεκατομμύρια των ανθρώπων που σήμερα ζούν στη γη, με συχνότητα ενός το δευτερόλεπτο, απαιτούνται περισσότερα από 220 χρόνια. Στο σύμπαν όμως μιλούμε για μεγέθη μέχρι και 10^{87} , τόσος είναι ο όγκος του σε mm^3 . Κάθε προσπάθεια να κατανοηθούν αυτοί οι εκθέτες αποτελεί τραγική ματαιοπονία. Μιλούμε για χρόνους 10^{43}sec . αυτός ο αριθμός προσδιορίζει την πιο απόμακρη στιγμή από το σήμερα και την πιο κοντινή στο big bang· ένας μικρός χρόνος ίσος με αυτόν που απαιτείται ώστε το φως, που καλύπτει την απόσταση Γης - Σελήνης σε ένα δευτερόλεπτο, να διανύσει απόσταση ίση με τη διάμετρο του πρωτονίου. Ούτε το μεγάλο συλλαμβάνεται ούτε το μικρό χωράει στο νου μας.

Τελικά, ή ακρίβεια όλων αυτών των αριθμών είναι μάλλον ένδεικτική, στατιστική και συχνά ασυμπτωτική παρά αριθμητικά και λογικά αποδεικτική. Αλλά και όταν συμβαίνει το δεύτερο, ή κατανόηση αυτών των μεγεθών είναι έντελως αδύνατη. Ο κτιστός κόσμος μας γνωρίζεται, αλλά δεν κατανοείται.

² Claudine Guérin-Marchand: *Les manipulations génétiques*, p. 28, coll. "Que sais-je?" P.U.F. Paris 1997.

³ André Boué, *La médecine du fœtus*, p.39, éd. Odile Jacob, Paris 1995.

Μιά φύση με κρυμμένα τὰ μυστικά της

Στόν υπέροχο καί ταυτόχρονα παράξενο αὐτόν κόσμο, συνυπάρχει τὸ μικρὸ μὲ τὸ μεγάλο, τὸ κατανοητὸ μὲ τὸ ἀκατανόητο, ἡ γνώση μὲ τὴν ἀγνωσία, τὸ μεγαλεῖο μὲ τὴ μικρότητα, τὸ καλὸ μὲ τὸ κακό, ἡ ἐνότητα μὲ τὴ διαφορετικότητα.

Ἐνῶ κάποιοι μιλοῦν γιὰ τὴ θεωρία τῶν πάντων, διακηρύσσουν ταυτόχρονα ὅτι «εἴμαστε μιὰ ἀνακατανομή τοῦ τίποτα»⁴ ἐνῶ ἀναφερόμαστε σὲ θεωρίες Ὑπερσυμμετρίας, αὐτὲς ποὺ μὲ βεβαιότητα σήμερα υἱοθετοῦμε ἔχουν τὰ ὀνόματα τῆς Σχετικότητας καὶ τῆς Ἀβεβαιότητας. Ἐνῶ θεωροῦμε ὅτι ἀποκρυπτογραφοῦμε τὰ γενετικά μυστικά μας, ταυτόχρονα ἀδυνατοῦμε νὰ καταπολεμήσουμε μικροὺς καὶ μεγάλους βιολογικοὺς ἐχθροὺς μας. Ἴσως βρίσκουμε τὰ μυστικά τῶν θεωριῶν μας, ἴσως περιγράφουμε τὴν ἀπώτερη ἀρχὴ καὶ τὸ ἔσχατο τέλος μας ἢ τὶς λεπτομέρειες τοῦ μικρόκοσμου καὶ τοῦ μακρόκοσμου μας, δὲν τὰ καταφέρνουμε ὅμως καλὰ μὲ τὸ παρὸν καὶ τὴν πραγματικότητά μας. Ἐνῶ μὲ τὸ ἐργαλεῖο τοῦ πολὺ μικροῦ καὶ χρονικὰ ἀπειροστοῦ, ἀνιχνεύουμε τὰ μυστικά τοῦ κοσμικὰ ἀρχικοῦ καὶ τοῦ συμπαντικὰ πολὺ μεγάλου, καταφέρνουμε τὰ μικρὰ προβλήματα νὰ τὰ κάνουμε ἀνυπέμβλητα μεγάλα.

Ἡ φύση δείχνει πῶς, ὅσο τὴν πλησιάζουμε, ἀρέσκεται νὰ ἀποκρύπτει τὰ μυστικά της. Πλησιάζουμε στὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, μόλις 10^{-43} sec ἀπὸ τὸ big bang, καὶ πρὶν τὴν κατακτήσουμε, καταρρέουν οἱ ἐξισώσεις μας, ἔχουμε ἀνωμαλία (singularity). «Ἡ μεγάλη Ἐκρηξη εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς ἀγνοίας μας»⁵, ὁμολογεῖ ὁ μεγάλος Ἑλληνας φυσικὸς Γιάννης Ἡλιόπουλος. Κινηγοῦμε τὶς ἐσχατιές τοῦ σύμπαντος, τὰ πιὸ ἀπόμακρα σημεῖα του, καὶ διαπιστώνουμε ὅτι, ὅσο τὶς πλησιάζουμε, αὐτὲς ἀπομακρύνονται μὲ μεγαλύτερη ταχύτητα (νόμος τοῦ Hubble). Ὅσο αὐξάνουμε τὴ γνώση μας γιὰ τὸν κόσμο, τόσο αὐτὸς ἀποκαλύπτει τὴ διογκούμενη ἀγνωσία μας. Ἡ θεωρία τῆς ἀβεβαιότητος (Uncertainty Principle) αὐτὸ ἀποδεικνύει. Προσδιορίζουμε μὲ ἀκρίβεια μιὰ ιδιότητα τῆς φύσης καὶ ὑποχρεωνόμαστε σὲ σφάλμα γιὰ τὴ συζυγῆ της. Τὸ ἴδιο καὶ στὸ σύμπαν· προχωροῦμε στὴν ἐρευνά του καὶ βρίσκουμε μαῦρες τρύπες, σκοτεινὴ ὕλη καὶ ἐνέργεια, μυστικὲς συμμετρίες, σωματῖα ποὺ ἀγνοοῦμε τὰ βασικά τους στοιχεῖα, παράξενες ὀντότητες, ποὺ τοὺς ἀποδίδουμε μεταφυσικὰ ὀνόματα (strange quark, God's particle), οἱ ὁποῖες ὅμως κρύβουν τὰ πιὸ ὠραῖα μυστικά.

Ὁ κόσμος γίνεται φοβερὰ ἐλκυστικός, ἀλλὰ ἀποδεικνύεται τραγικὰ ἀπομονωτικός. Οἱ μεγάλες φυσικὲς σταθερὲς ἔχουν τιμὲς ποὺ δικαιολογοῦν τὴν ὑποχρεωτικὴ μας ὕπαρξη ὡς ἀνθρώπων (Ἀνθρωπικὴ Ἀρχὴ) ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίσης ὑποχρεωτικὴ μας ἀπομόνωση. Τὸ σύμπαν εἶναι τεράστιο καὶ οἱ

⁴ Δημήτρης Νανόπουλος, <http://www.physics4u.gr/news/2001/nanopoulos.html>

⁵ Ἡλιόπουλος, Γιάννης. Ἀπὸ τὸ ἀπειροστὰ μικρὸ στὸ ἀπείρως μεγάλο. *Τὰ μυστήρια τοῦ Σύμπαντος*, τ. 8. Φεβρουάριος 2008, σ. 22

ταχύτητες ανυπέρβλητα μικρές. Η ταχύτητα του φωτός, ή μεγαλύτερη ταχύτητα, ή ταχύτητα της επικοινωνίας μας, είναι άξεπέραστη και πεπερασμένη. Μπορούμε να ακούμε -να λαμβάνουμε έρεθίσματα-, μπορούμε να μιλάμε -να στέλνουμε μηνύματα-, αλλά δεν μπορούμε να διαλεχθούμε, αδυνατούμε να επικοινωνήσουμε διαστρικά και διαγαλαξιακά. Αλλά και αυτό που βλέπουμε με όλων των ειδών τα τηλεσκόπια μας είναι μόλις το 4% του σύμπαντος. Το υπόλοιπο 23% είναι σκοτεινή ύλη και το 73% σκοτεινή ενέργεια. Και εκεί κρύβεται το μυστικό του κόσμου μας. Είναι τόσο λίγα αυτά που γνωρίζουμε και τόσο περισσότερα αυτά που αγνοούμε!

Κάτω από ειδικές συνθήκες, ή φυσική και ή γεωμετρία εκφράζονται με τρόπους που αντιβαίνουν στις αισθήσεις μας. Η πραγματικότητα μοιάζει περισσότερο με φαντασία. Στις μεγάλες διαστάσεις, στο σύμπαν, ο χώρος καμπυλώνεται, ή ευκλείδια γεωμετρία καταργείται. Στις άπειροστα μικρές, ο χώρος αποκτά πολλαπλότητα και φυσικές διαστάσεις -ίσως έπτά τον αριθμό- έντελως άγνωστες και ξένες στη φυσική μας αντίληψη. Στις ύψηλες ταχύτητες ο χρόνος διαστέλλεται, το μήκος συστέλλεται, ή φυσική αίσθηση παραβιάζεται. Στις διαστάσεις της νανοκλίμακας, που πλέον τεχνολογείται, ή ύλη έμφανίζει έντελως ασυνήθεις ιδιότητες και ενώ στην τεχνολογία θαυματουρούμε στην πρόληψη και πρόνοια αδυνατούμε.

Μια άκομη ματιά στον κόσμο μας μάς πείθει ότι ή αλήθεια και ή όμορφιά του συνυπάρχουν με ατέλειες, αναπηρίες, φθορά και θάνατο. Μέσα σε άστρικά συντρίμια γεννιούνται νέοι άστρες. Μαζί με την ύπερσυμμετρία στα 10^{-33} cm του πρωτόγονου σύμπαντος ή στα 10^{-36} sec από το big bang, υπάρχει μια μεγάλη άσυμμετρία στον κόσμο που αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις και που αποτελεί το σπίτι μας. Το σύμπαν παρά τα φωτεινά άστέρια του, τις ύψηλες θερμοκρασίες τους, τα άπειρα άστρικά συστήματά του, την άεναο κίνηση των γαλαξιών του, είναι πολύ σκοτεινό -με έλάχιστα φωτόνια-, είναι πολύ ψυχρό -μόλις $2,7^0$ K, είναι πολύ άδειο -με τεράστιο κενό, στατικό.

Το άκατανόητο συντελεί ώστε κάποιοι να προσπαθούν τις φιλοσοφικές επιθυμίες τους να τις θωρακίσουν με μεταφυσικίζουσες έπιστημονικές θεωρίες, να τις κρύψουν σε έξωσυμπαντικούς κόσμους, σε αναπόδεικτες έρμηνείες, σε άκατανόητες και άνεξέλεγκτες έπιστημονικοφανείς άδολεσχίες. Μιλούν για ύπερσυμμετρίες, για πολυσύμπαντα, για πιθανολογικές φαντασιώσεις, για παραμυθένιους έκθέτες στις ποσοτικές τους έκτιμήσεις. Γι' αυτό και ένίοτε διαφωνούν επί της έπιστήμης μη έπιστημονικά. Απορρίπτουν την πίστη, αλλά ό μόνος τρόπος να μάς πείσουν για τις θεωρίες τους, που κανείς δεν κατανοεί, είναι να τους πιστέψουμε. Φαίνεται πως ενώ ή αίγλη της έπιστήμης είναι μεγαλύτερη, ή έλξη της φιλοσοφικής αυθαιρεσίας είναι δυνατότερη.

Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη χρησιμοποιεῖ ὄρους ποὺ μοιάζουν μεταφυσικοί, γνωρίζοντας ὅτι μὲ τὰ μέσα καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς εἶναι στὴν οὐσία ἀσυμπτωτικοί, ἀφθαστοι, ἀπρόσιτοι. Γιὰ παράδειγμα τὸ ἀπειρο -ἔχει καὶ μαθηματικὸ σύμβολο-, τὸ αἰώνιο -ἀποτελεῖ φυσικὸ πλεόν ὄρο- ὅλο καὶ περισσότερο χρησιμοποιούμενο. Οἱ τελευταῖες θεωρίες βιάζονται νὰ μιλήσουν γιὰ τελειότητα καὶ πληρότητα ἐρμηνειῶν. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐπιστήμη στὴν προσπάθειά τῆς νὰ γνωρίσει καλὰ τὸν κτιστὸ κόσμο ὁδηγεῖται στὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀδυναμίας τῆς νὰ τὸν κατανοήσει.

Τὸ μυστήριον τοῦ ἀνθρώπου

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ φύση, ἔχουμε πρόβλημα καὶ μὲ τὴν κατανόηση τῆς βιολογικῆς μας ταυτότητος.

Στὸν κώδικα τῆς ζωῆς, ἀνοίγουμε τὸ βιβλίον καὶ διαπιστώνουμε ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ τὸ διαβάσουμε. Κι ἐδῶ μιλοῦμε μὲ ἀριθμοὺς ποὺ δὲν κατανοοῦμε, μὲ πιθανότητες ποὺ δὲν ἐπιβεβαιώνονται. Προσεγγίζουμε τὸ γονιδίωμα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀποκαλύπτουμε τὴ γενετικὴ ἀλήθεια μας, καὶ αὐτὸ μᾶς προωθεῖ στὸ πρωτέωμα, μὲ τὴ διαβεβαίωση τῆς μεγαλύτερης ἀγνοίας μας. Πρὶν προλάβουμε νὰ μάθουμε τὸ ἓνα ἀλφάβητο, ὁδηγοῦμαστε στὴν ἀνάγκη ἐκμάθησης μιᾶς δυσκολότερης γλώσσας.

Μέσα ἀπὸ τὴν ἐξαφάνιση τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς, ἐμφανίζονται ἄλλες πιὸ ἐξελιγμένες. Μέσα στὴ γενετικὴ περιουσία τοῦ ἀνθρώπινου κυττάρου, ἀκόμη καὶ τὸ ἀποκαλούμενο ἄχρηστο DNA (junk DNA), φαίνεται πῶς διακριτικὰ ἀποκρῦπτει πλοῦτο μυστικῶν ποὺ παίζουν ἓναν καθόλου εὐκαταφρόνητο ρόλο στὴν ὅλη κληρονομικὴ διαδικασία καὶ τὸν προσδιορισμὸ τῶν βιολογικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἀτόμου.

Οἱ σύγχρονες ἐπιστήμες τῆς νευροφυσιολογίας καὶ τῆς νευροβιολογίας μᾶς ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι τελικὰ τὸ ὄργανο τῆς νόησης, μᾶς εἶναι ὁ μεγάλος ἄγνωστος. Δὲν κατανοοῦμε οὔτε τοὺς μηχανισμοὺς τοῦ ἐγκεφάλου οὔτε τὴ δυναμικὴ τῆς κατανόησης.

Αἰσθανόμαστε πῶς τὸ πραγματικὸ σύμπαν εἶναι αὐτὸ τῆς ἀγνοίας μας, ὅπου ὅμως μποροῦμε νὰ ἀπολαμβάνουμε διάσπαρτους ἀστέρες καὶ γαλαξίες, ἀπόψεις καὶ θεωρίες, ἐντυπωσιακῆς ἀλλὰ μερικῆς γνώσεως «ὡς δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι»⁶.

Στὸ ἴδιο συμπέρασμα καταλήγει καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ὁδός. Οὔτε αὐτὴ μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ κατανοήσουμε πῶς ἡ μεγάλη ἡλικία τοῦ σύμπαντος συνυπάρχει μὲ τὴ σύντομη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἀνθρώπινο μεγαλεῖο μὲ τὴ μικρότητα, ἡ σοφία τοῦ κόσμου καὶ ἡ ὁμορφιὰ μὲ τὴν καταστροφικότητα, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ καλωσύνη μὲ τὸ κακό.

⁶ Α' Κορ. ιγ' 12

Ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ ὅποιου ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἀσύλληπτο κλάσμα τῆς ἡλικίας τοῦ σύμπαντος. Τὸ γεγονός ὅτι ζοῦμε μέσα σὲ ἕναν κόσμο σκεπτόμενοι ἀλλὰ ἀγνοοῦντες, δυνατοὶ κατὰ τὴ σκέψη ἀλλὰ ἀπειλούμενοι ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ τὴ φύση, γεμᾶτοι ζωὴ ἀλλὰ συνεχῶς καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν θάνατο, μὲ ἔμφυτη μυστικὴ ἀναζήτηση ἀλλὰ πλήρη ἀνεπάρκεια ἀνακάλυψης τοῦ ὑπερλόγου, ἂν δὲν ἀποτελεῖ τραγωδία, εἶναι μυστήριο. Τελικά, δὲν ἀποτελεῖ μυστήριο μόνον ἡ φύση ἀλλὰ καὶ ὁ κτιστὸς ἄνθρωπος.

Ὁ ἄνθρωπος φαίνεται πῶς εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἕνα βιολογικὸ κυτταρικὸ σύστημα. Ἡ ποικιλία τῶν ἐπιλογῶν τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἡ χαρακτηριστικὴ διαφορετικότητα του, ἡ ἰδιομορφία τῆς ψυχικῆς ἔκφρασής του, ἡ δημιουργικότητα τῆς σκέψης του, τὸ κτίσιμο τοῦ προσώπου του εἶναι κάτι πολὺ παραπάνω ἀπὸ ἀνατομικὰ ἰδιώματα καὶ ἀνιχνεύσιμες βιοχημικὲς διεργασίες. Ἡ βιολογικὴ του ἀρχὴ σηκώνει τὸ βάρος τῆς ὑπαρκτικῆς ἑναρξῆς, ἐνῶ τὸ τέλος παραπέμπει στὴν εὐθύνη τῆς ἀγνωστῆς, ἐνδεχομένως πολὺ ἀνώτερης, συνέχειας. Ἡ ἀναγνώριση τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς μοναδικότητος τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὀδηγεῖ στὴν ὑποψία τοῦ μὴ τέλους του καὶ στὴν αἴσθησι τῆς αἰώνιας προοπτικῆς του. Ἡ βιολογικὴ του ὑπόστασις τὸν κοσμεῖ μὲ τὴν ὁμορφίαν μιᾶς ὀργανωμένης νομοτέλειας, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ του μὲ τὸ μεγαλεῖο μιᾶς ἀνεπανάληπτης αὐτεξουσιότητος.

Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, τὸ «ἄν», τὸ «πῶς» καὶ τὸ «πότε» τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς βιολογικῆς πορείας τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἶναι ἐξέχουσας σημασίας. Ἡ ἐποχὴ μας, μὲ τὴν ἀντισυλληπτικὴ καὶ περιγεννητικὴ τεχνολογία τῆς, μπορεῖ νὰ καθορίσει τὸ ἂν κάποιος θὰ συλληφθεῖ -δηλαδὴ ἂν θὰ ὑπάρξει- καὶ τὸ ἂν τελικὰ θὰ γεννηθεῖ -δηλαδὴ ἂν θὰ ζήσει. Μπορεῖ νὰ ἀλλοιώνει κατ' ἐπιθυμία τὴ μορφή καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς. Μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐπιβραδύνει τὸν θάνατο, μπορεῖ νὰ ἀπαλύνει τὸν πόνο, μπορεῖ νὰ παρεμβαίνει τεχνολογικὰ καὶ νὰ δημιουργεῖ νέες καταστάσεις ζωῆς καὶ πρωτοφανεῖς συνθήκες θανάτου. Μπορεῖ νὰ προκαλεῖ τὴ δυνατότητα πλήθους ἐπιλογῶν.

Παρὰ ταῦτα, θέτει κενοφανῆ ἐρωτήματα, πού ὅμως ἀδυνατεῖ νὰ ἀπαντήσῃ, καὶ προξενεῖ πρωτόγνωρα διλήμματα, πού ὅμως προσπαθεῖ μάταια νὰ ὑποβαθμίσει. Ἡ συζήτηση γιὰ τὸ πότε ἀκριβῶς ἀρχίζει ἡ ζωὴ ἢ γιὰ τὸ status τῶν κρυσταλλωμένων ἐμβρύων ἢ τὸ πῶς συνδέεται ἡ ψυχὴ μὲ τὸ σῶμα ἢ τὸ τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τί ὁ θάνατος, ἐνῶ παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον δὲν δείχνει νὰ φθάσει σὲ ὀριστικὸ τέλος στὸ ὄρατό μέλλον. Οἱ συνέπειές τῆς ὅμως εἶναι τεράστιες, καθὼς ἐνίοτε ὀδηγοῦν σὲ μιὰ εὐπρόσδεκτη εὐγονικὴ καὶ εὐθανασιακὴ λογικὴ πού φαίνεται ἠθικὴ καὶ σὲ μιὰ ἀνεπιθύμητη ἠθικὴ πού παρουσιάζεται πολὺ σκληρῆ. Μὲ βάση τὴν αὐθαίρετη γνώση τοῦ ἀγνώστου τὸ τοπίο τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἀξιῶν κυριολεκτικὰ παραμορφώνεται.

Τὸ πότε ἀρχίζει ἢ τελειώνει ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν εἶναι ἀπλὸ ἐπιστημονικὸ θέμα. Οὔτε προσδιορίζεται μὲ ἀκριβεῖς ὀρισμούς, νομικὲς παρατηρήσεις, πολιτικὲς ἀποφάσεις ἢ ἀριθμούς. Τὸ πῶς καὶ γιατί τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς εἶναι μυστικὸ ἀνεξιχνίαστο. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ θάνατος. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, τῇ ζωῇ δὲν τὴν ἀντικρύζουμε ὡς δικαίωμα πού μᾶς ἀνήκει, ἀλλὰ τῇ σεβόμαστε ὡς μυστήριον πού μᾶς ὑπερβαίνει.

Πρὸς τὸ μεθεκτὸν τοῦ ἀκτίστου

Τὰ πάντα συνηγοροῦν στὸ ὅτι ὁ κτιστὸς φυσικὸς καὶ ὑλικὸς κόσμος δείχνει λίγα καὶ κρύβει πολλά. Τὸ νοητὸ του μέρος κυρίως ὑποψιάζει γιὰ τὸ πολὺ του ἀκατανόητο. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι ὅπως τὸν βλέπουμε καὶ τὸν νοοῦμε. Ἀπλὰ τὸ γνωστὸ καὶ τὸ νοητὸ παραπέμπουν σὲ ἄλλες διαστάσεις ὑπαρξῆς, γνώσης καὶ ἀλήθειας, κτιστῆς φυσικά, συμπληρωματικῆς πού ὅμως μᾶς ὑπερβαίνει. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ τὸ ὀφείλουμε στὴ σύγχρονη ἐπιστήμη.

Ζοῦμε σὲ μιὰ μοναδικὴ ἐποχὴ. Ἡ ἔκρηξη τῆς γνώσης καὶ τῆς πληροφορίας μᾶς ὀδηγοῦν στὸ χρησιμότερον συμπέρασμα: Τελικά, εἴμαστε ἀπίστευτα μικροί, ὑπερβολικὰ μόνοι, πολὺ στιγμιαῖοι γιὰ τοὺς κοσμικοὺς χρόνους γιὰ νὰ ποῦμε:

- α) ὅτι γνωρίζουμε τὸν κόσμο,
- β) ὅτι τὸν κατανοοῦμε καὶ
- γ) ὅτι μποροῦμε νὰ ἐπικοινωνοῦμε.

Ἡ μέγιστη ταχύτητα ἐπικοινωνίας, ἡ ἰλιγγιώδης ταχύτητα τοῦ φωτός, εἶναι πεπερασμένη καὶ τὸ σύμπαν ἀσύλληπτα μεγάλο. Αὐτὸ τὴν κάνει πολὺ μικρὴ. Ἐνῶ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, εἴμαστε κοινωνικὰ ὄντα, «ὁ ἄνθρωπος ζῶν ἐστὶ πολιτικόν»⁷, εἴμαστε καταδικασμένοι σὲ μοναξιά. Ἐνῶ, κατὰ τὸν ἴδιο Ἑλληνα ἀρχαῖο φιλόσοφο, «φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρέγεται ὁ ἄνθρωπος»⁸, εἴμαστε καταδικασμένοι καὶ σὲ ἄγνοια. Ἔτσι φαίνεται ἡ ἀνεπάρκεια καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας μας. Ἐνῶ ἡ κατάστασή μας, τὰ ἐπιτεύγματά καὶ ἡ γνώση μας σὲ ἀνθρώπινη κλίμακα εἶναι ἀπίστευτα, συγκλονιστικὰ καὶ ἀσύλληπτα, τὴν ἴδια στιγμὴ, σὲ κοσμικὲς διαστάσεις πλησιάζουν τὸ τίποτα καὶ συγγενεύουν μὲ τὸ λάθος.

Ταυτόχρονα, ὅμως, εἴμαστε καὶ πολὺ διαφορετικοὶ καὶ ἰδιαίτεροι μέσα στὸ σύμπαν. Μοναδικοί! Διαθέτουμε λόγο (σκέψη καὶ λογικότητα) καὶ λόγο (δυνατότητα ἔναρθρης ἔκφρασης). Τὸ σύμπαν καὶ ἡ φύση δὲν ἔχουν λόγο, ἀλλὰ ἐμφανίζουν λογικὴ: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα»⁹. Αὐτὴ τῇ λογικῇ μποροῦμε νὰ τὴν

⁷ W.D. Ross, ἐκδ. 1957. *Aristotelis Politica*. Ὁξφόρδη: Clarendon Press. Ἀνατ. 1964.

⁸ Ἀριστοτέλης, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 922α, πρώτη πρόταση.

⁹ Ψάλλμ. ιη' 1

προσεγγίσουμε ἐπιστημονικά, μπορούμε ὅμως καλύτερα νὰ τὴν κατανοήσουμε πνευματικά.

Σήμερα χρησιμοποιοῦμε ὄρους στὴ Φυσικὴ ὅπως *Υπερσυμμετρία*, *Υπερχορδές*, *Υπερσύμπαντα* θέλοντας νὰ δείξουμε τὸ πέραν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ λογικοῦ, ὅπως καὶ στὴν Ἐκκλησία χρησιμοποιοῦμε τοὺς ὄρους *Υπερευλογημένη* γιὰ τὴν Θεοτόκο, *Υπερκόσμιος* γιὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ *Υπερούσιος* γιὰ τὸν Θεό, γιὰ νὰ ἐκφράσουμε τὸ πέραν τοῦ κατανοητοῦ καὶ τοῦ ἀντιληπτοῦ, τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ὑπὲρ φύσιν κόσμου, τὸ μετὰ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ ὑπὲρ τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων.

Παρά ταῦτα, ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία διακατέχεται ἀπὸ μία τάση νὰ ἀποδείξει τὴν ἀυτάρκειά της καὶ γι' αὐτὸ ἀντιστρατεύεται στὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ. Ἴσως διότι διαλέγεται μαζί Του στὸ ἐπίπεδο τῆς δυνάμεως. Δὲν θέλει ἕναν παντοδύναμο θεό. Προτιμᾷ δυνατότερο τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ ἐρευνᾷ γιὰ ἀξίες πιὸ σίγουρες, κατὰ τὴν ἄποψή της, χωρὶς Θεό.

Ἡ Ὁρθόδοξη παράδοση, πίστη καὶ θεολογία δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐρώτημα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τῆς ἀποδεδειγμένης παρουσίας Του. Ἡ ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ νὰ βάλει τελεία στὴν ὑπόθεση τοῦ Θεοῦ. Κάθε προσπάθεια ἀποδείξεως τῆς ὑπαρξῆς Του εἶναι ματαιοπονία. Ὁ Θεὸς ὡς μυστήριον εἶναι καλύτερα νὰ μπορεῖ νὰ ἀμφισβητεῖται πνευματικὰ παρὰ νὰ ἀποδεικνύεται ἐπιστημονικά. Θεὸς ποὺ ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπάρχει ἢ ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει, δὲν εἶναι θεός.

Ὁ Θεὸς ὡς ΩΝ ἐμφανίζεται ἀπρόσιτος στὴν κτίση· Τὸν ψάχνουμε καὶ κρύβεται, εἶναι ἀμέθεκτος κατὰ τὴν οὐσία Του. Ἀντίθετα, ὡς ΠΑΡΩΝ εἶναι φίλος καὶ πατέρας τῆς κτίσης· φανερῶνεται, εἶναι μεθεκτὸς κατὰ τὶς ἄκτιστες ἐνέργειές Του· βιωματικὰ διαπιστώνεται, κοινωνεῖται. Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη πιστοποιεῖ τὸ πρῶτο· ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία ἐπιβεβαιώνει τὸ δεύτερο.

Ὁ Αὐγουστῖνος διεκήρυξε ὅτι μὲ τὸν νοῦ μας μπορούμε νὰ δοῦμε τὸν Θεό, ἐπειδὴ αὐτὸς συγγενεῦει μαζί Του καὶ ἔτσι παρέσυρε τὴ Δύση στὴν ἄκαρπη προσπάθεια τῆς κατανόησης τοῦ ἀκατανοήτου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς ὑποστηρίζουν ὅτι μπορούμε νὰ ξεπεράσουμε τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας μόνον ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὁ Θεὸς συνδυάζει τὸ κατανοητὸ μὲ τὸ ἀκατανόητο¹⁰.

Ἡ Ὁρθόδοξη παράδοση καταθέτει καὶ στὸν σύγχρονο κόσμο μιὰ θεολογία, ὅπου ὁμολογοῦμε πῶς γνωρίζουμε πολὺ λιγότερα ἀπ' ὅσα ἀγνοοῦμε, ὅτι τὸ καταληπτὸν τελικὰ εἶναι πολὺ μικρότερο ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτον,

¹⁰ «ἐμοὶ δοκεῖ ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἔλκη πρὸς ἑαυτὸν (τὸ γὰρ τελέως ἄληπτον, ἀνέλπιστον καὶ ἀνεπιχείρητον), τῷ δὲ ἀλήπτῳ θαυμάζεται, θαυμαζόμενον δὲ ποθῆται πλέον, ποθούμενον δὲ καθαίρη, καθαίρον δὲ θεοειδὲς ἀπεργάζεται. Τοιούτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκείους ἤδη προσομιλεῖ τολμᾷ τι νεανικὸν ὁ λόγος» (Γρηγ. Θεολόγου, ὁμιλία εἰς τὰ Θεοφάνεια, Λόγος ΔΗ' παρ. 7, ΕΠΕ 5.44-46).

ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καταφατική, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀποφατική ὁδὸς γνώσεως, ὅτι ὑπάρχει τὸ μυστήριον πού, ἐνῶ δὲν κατανοεῖται, κοινωνεῖται. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀμέθεκτος κατὰ τὴν οὐσία Του καὶ μεθεκτός κατὰ τὶς ἄκτιστες ἐνέργειές Του. Ὁ ὅρος «ἄκτιστες» ἀποδυναμώνει τὸ κατανοητό, ἀλλὰ δὲν ἐξασθενίζει τὸ μεθεκτό. Ἐμφανίζεται «καθὼς ἐστί» (Α' Ἰω. γ' 2), «ὁ ὑπὲρ θεῶν καὶ γνῶσιν» ὁραῖται καὶ γινώσεται «δι' ἀβλεψίας καὶ ἀγνωσίας- τοῦτο γάρ ἐστί τὸ ὄντως ἰδεῖν καὶ γνῶναι»¹¹. Ἐνα εἶναι τελικὰ κατανοητό, ἢ ἀκατανοησία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου¹². Ἡ προσπάθεια τῆς Δύσης νὰ διεισδύσει στὴν ἀμέθεκτη διάστασή Του, τὴν ὁδήγησε στὴ ματαιοπονία τῆς ἀπόδειξής Του. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία.

Ὁ Θεός, ὅπως βιώνεται μέσα στὴν Ὁρθόδοξη ζωὴ, εἶναι ὑπερβατικὸς γιὰ τὴν δύναμή Του, εἶναι ὅμως ὑπερβατικὸς κυρίως γιὰ τὴ σοφία καὶ ἀγάπη Του. Εἶναι ὑπερούσιος, εἶναι παντέλειος· δὲν εἶναι ἀπόμακρος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ διαρκῶς κενούμενος γιὰ τὸν ἄνθρωπο· δὲν εἶναι τιμωρός, ἀλλὰ σταυρούμενος ὁ ἴδιος· δὲν πεθαίνουμε ἐμεῖς καὶ ζεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ πεθαίνει Ἐκεῖνος ἐν χρόνῳ γιὰ νὰ ζοῦμε ἐμεῖς αἰώνως. Οὔτε μᾶς ἀγαπᾷ δείχνοντάς μας ὑπεροπτικὰ τὴ δύναμή Του, ἀλλὰ δίνοντάς μας τὴ δυνατότητα ὑπερβατικὰ νὰ μετέχουμε τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν Του, τῆς ἀγάπης Του. Ἀπέναντι σ' Αὐτὸν δὲν στεκόμαστε μὲ τὴν διάθεση νὰ μὴ μᾶς συντριψεῖ, ἀλλὰ μὲ συντετριμμένη τὴν καρδιά, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη Του εἶναι τέτοια καὶ τόση ὥστε νὰ μπορούμε νὰ Τὸν κοινωνοῦμε. Αὐτὸς ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀντίπαλος πού πρέπει ἢ ἐπιστήμη νὰ ἐξαφανίσει. Οὔτε ἀντικείμενο πού πρέπει νὰ ἀποδείξει. Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης πού πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ ἀνακαλύψει.

Αὐτὸς ὁ Θεὸς κοινωνεῖται καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Ἀποκαλύπτει ὅμως τὴ σοφία Του, ὅπως καὶ τὴν ἀλήθεια Του, στοὺς «ταπεινοὺς τῆ καρδιά». Τὴν κρύβει ἀπὸ τοὺς ἐπαιρόμενους. Ἡ ὁδὸς γι' αὐτὴ τὴ γνώση εἶναι ἡ παραδοχὴ τῆς ἀγνωσίας μας. Ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Σωκράτης στὴν Ἀπολογία τοῦ Πλάτωνος (21d) «οὐκ οἶδα οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι... ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα» καὶ καταλήγει ὅτι εἶναι προτιμότερη ἢ εἰλικρινῆς ἄγνοια τῆς ἀυταπατούσης γνώσεως. Ὑπάρχουν ἀλήθειες πού ἀνακαλύπτονται μὲ τὴ γνώση μας, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἀλήθειες πού ἀποκαλύπτονται ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἀποδεχόμαστε τὴν ἀγνωσία μας. Ἡ συνειδητοποιημένη αἴσθησις ἀγνοίας, ἢ ἡσυχὴ θεῶν τῆς ἐνδοτέρας ἐρήμου μας, ἢ ταπείνωση, ἀποτελεῖ «ὁδὸν ἀρίστην», προκειμένου νὰ βιώσουμε τὴν ψηλάφηση τοῦ ἄγνωστου καὶ ἀκατανόητου μυστηρίου τοῦ κόσμου μέσα στὸν ὁποῖο ζοῦμε.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ὁδὸς ἐγκρύπτει στὸ βάθος τῆς μίᾳ λεπτῆς ἀπογοήτευσης, διότι ἐνῶ γοητεύει καὶ ἐξάπτει τὸ ἐπιθυμητικὸ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν

¹¹ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, PG 3, 1025 A

¹² «Ἀπειρον τὸ Θεῖον καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἐν μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν ἢ ἀπειρία καὶ ἢ ἀκαταληψία αὐτοῦ» (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἀκριβῆς Ἐκδοσις Ὁρθοδόξου Πίστεως, 1,4).

ἀπατηλή προσδοκία τῆς κατανόησης τοῦ κτιστοῦ κόσμου, τελικὰ τὸν ὀδηγεῖ στὴν παραδοχὴ τῶν ὁρίων του. Ἡ δυνατότητα πλήρους ἀνακάλυψης τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἶναι φραγμένη. Τελικὰ, μπορούμε πολὺ λιγότερα ἀπὸ ὅσα ἐπιθυμοῦμε.

Ἀντίθετα, ἡ θεολογία τῆς ἐνώπιον τοῦ ἀποκρύφου καὶ ἀπορρήτου θεϊκοῦ μυστηρίου ταπεινῆς παραστάσεως τῆς καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς ἐπιτρέπει τὴν ἐμπειρικὴ μετοχὴ στὴν ἐν ἡμῖν ἀποκάλυψη τοῦ θεϊκοῦ φωτός. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως δὲν ζητᾷ ἀπὸ τὸν διαρκῶς κενούμενο Θεὸ νὰ τοῦ φανερώνηται. Δὲν περιμένει, δὲν θέλει πολλά. Τελικὰ, ὅμως, τοῦ προσφέρεται γνώση πολὺ μεγαλύτερη καὶ περισσότερη ἀπὸ ὅση φαντάζεται. Τοῦ προσφέρεται ἡ «καινὴ» γνώση, ἡ «ἑτέρα» ἐμπειρία, τὸ «ξένον θέαμα», τοῦ προσφέρεται ὁ Θεὸς ὡς πρόσωπο.

Ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ ἀνεβάσει τὸν ἄνθρωπο στὸ ψηλότερο σκαλοπάτι τῆς γνώσης, στὴν ταπεινὴ συνειδητοποίηση τῶν φυσικῶν καὶ διανοητικῶν ὁρίων του. Ἡ θεολογία μπορεῖ, ἀκριβῶς στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ τὸν ὑποδεχθεῖ καὶ νὰ τὸν παραλάβει, προκειμένου νὰ τὸν εἰσαγάγει στὸ ἱερὸ βῆμα τῆς θεϊκῆς ἀποκάλυψης.

Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη μᾶς ὀδηγεῖ νομοτελειακὰ στὴν ἀλήθεια τῆς ἀποφατικῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας. Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἀπόδειξη οὔτε μὲ τὴν ἀνακάλυψη. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀποκάλυψη. Καὶ κάτι ἀκόμη. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι γιὰ λίγους. Ὁ Θεὸς εἶναι γιὰ ὅλους. Ἀκόμη καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν ὑποκαταστήσουν. Ἀκόμη καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν κατανοήσουν. Ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες! Ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς ...«θεολόγους»!